
Biblioteka „SAVREMENA PROZA” 157

Petra Hulova

ČUVARI GRAĐANSKOG DOBRA

Naslov originala:
Petra Hůlová, *Strážci občanského dobra*
Copyright © 2010 Petra Hůlová

Translation of this book was supported by
the Ministry of Culture of the Czech Republic.

Prevođenje ove knjige podržalo je
MInistarstvo kulture Češke Republike

Urednik
Nataša Anđelković

PETRA HULOVA

ČUVARI
GRAĐANSKOG
DOBRA

Sa češkog prevela
Tihana Hamović

BEOGRAD
2016

Hvala:
Robertu B. Pinsentu, Edgaru de Bruinu,
Miši Stoilovoj, Robertu Sedlačeku,
Meetfactory i, pre svih, Danu.

Iz Louča se ne sećam ničega, iako ima ljudi koji pamte šta im se desilo kad su imali tri godine. Sećaju se da su, recimo, prosuli na sebe šerpu ključale vode, kao naš tata, kome je ostala gomila ožiljaka po rukama pa je ceo život nosio duge rukave. Ono što ja znam o tom mestu, čula sam od roditelja.

Živeli smo u jednospratnoj radničkoj kući u četrdeset godina staroj koloniji Amalka, što je bila jedna dugačka ulica sa potpuno istim kućama uglavljenim jedna do druge. Naša je bila jedna od središnjih a mama je na fotkama iz tog vremena strašno mršava. Verovatno je bila sva iscrpljena od trčanja s jedne na drugu stranu, u jaslice, kupovinu, po tatu u kafanu. Moguće da joj je i zbog tog stalnog jurcanja bilo Louča preko glave. Tamo nikad nije imala pravi posao u struci. Bila je školovana krojačica, ali u selendri u podnožju brda to nikome nije trebalo. Ljudi su stalno nosili isto. Imali su u šteku jednu košulju i jedne pantalone na peglu za sastanke odbora, a ženama je bila dovoljna jedna prodavnica konfekcije koja je stajala u nizu sa trafikom, gvoždarskom radnjom i prodavnicom mešovite robe. Povremeno bi se sa njima dogovarala i nešto im šila. Svakog četvrtka i utorka između dvanaest i četiri bila je kod kuće i, kako je govorila, primala narudžbine. Čak je htela nekako da nazove taj svoj salon, ali počele su da kruže glasine pa se tata jednog dana vratio iz kafane pušeći se od

besa i rekao joj je da momentalno prekine sa svojim izigravanjem velike biznismenke. Sigurno su mu drugari napričali svašta. Znam samo da je posle nekog vremena mama zbog tate prestala da šije i to je bio kraj priče.

Iako su moji roditelji kuću u Louču zamenili za običan stan u blokovima, nikada nije delovalo da im je krivo zbog toga. Išli su iz starog u novo, bašta oko kuće jeste bila dobra za šetnju i vožnju dečjih kolica, ali nije bilo baš prijatno podnositi otrovne poglede iz okolnih kuća, jer kod nas su umesto šargarepe i azaleja rasle samo poljske popadike. Zato čovek radije i ne izlazi napolje i šta će mu onda uopšte bašta.

1.

Šveca i ja smo odavno znale da naš Krakov ne mora baš svakom da se sviđi. Kad sam bila mala, i meni je ponekad izgledao čudno. A trebalo je da bude super mesto. Ali od planova za sjajni novi grad ostale su samo poštapalice među ljudima i nazivi kao „Plivačka ulica“, u kojoj je zamišljen veliki bazen sa još jednim malim dečjim i klizalište, ili „Park odmora“, gde je trebalo da posade drveće i postave klupe za opuštanje, a tu zapravo nije bilo ničega sem šiblja koje je štrčalo iz betonskih rupa i gde su se stariji građani plašili da promole nos čim padne mrak. I dečje igralište stajalo je nedovršeno a fontane između blokova imale su odvaljene pločice i nikada u životu nisu prskale. Umesto prvobitno zamišljenog igrališta koje nisu napravili, za igranje su nam služile potporne grede i betonske ploče ostavljene iza naselja, tamo gde je trebalo da bude negovan šumski park, ali umesto toga naša Sahara više je ličila na prapostojbinu Indijanaca, valoviti pesak i poneki busen. Sličan pesak postoji u „Blagu u srebrnom jezeru“, s tim što su talasasti nanosi u Krakovu bile samo gomile šljunka obrasle prljavom vegetacijom. Na tome se ipak moglo sanjati. „Blago u jezeru“ bilo je isto sumnjivo. Pjer Bris nije bio Indijanac a snimalo se u Jugi, odrasli smo na poluistinama.

Sećam se kada je stric Libor jednom došao kod nas u

Krakov, mnogo se svađao sa tatom i mamom i nije hteo ni da ode s tatom na pivo. U stvari, nije hteo nikud da izlazi. Samo je sedeo za kuhinjskim stolom i brisao čelo maramicom i sve što bismo mu dali plaknuo bi vodom iako je bilo čisto. Mene i švecu je milovao po glavi kao štence iz azila, što je za nas bilo novo osećanje. Njemu je nas bilo žao. Nekome je žao. Milada i ja smo blenule jedna u drugu a onda je tata dreknuo da brišemo napolje. Libor je bio naš budući porodični emigrant.

Živeli smo u blokovima. U našem redu bilo je pet petospratnica jedna do druge, preko puta nas isto, a između je bila betonska zona predaha gde se sedelo „po krakovski“. To znači da se sedi na naslonu a noge su tamo gde bi trebalo da je dupe ali nije jer središnja daska fali pa propadaš. Sedela sam tako i držala na krilu otvorene spise Klementa Gotvalda. Našla sam ih na polici u dnevnoj sobi. Memljive strane koje niko dugo nije otvarao iako to zaslužuju mnogo više nego časopis „Vlasta“ ili tatin „Stadion“, uvezan po brojevima u debele tabake na čijoj pozamašnosti bi im drug Gotvald mogao samo pozavideti. Nisu bili debeli kao uvezani „Stadioni“, ali u njima je bilo više zanimljivosti nego pakova u hvataljkama čeških hokejaša ili predloga za jesenji izlet i kukičane cegere u rubrikama „Vlaste“. Prstom sam putovala po redovima koje je napisao naš prvi radnički predsednik i njegove reči su se negde zadržale. Pod noktima kao pesak iz Sahare. Zarile su se u moje mlado, željno srce.

Te reči nisu imale veze s tim koja su vremena, bile su vavremenske, a komunizam o kojem su govorile, poprilično se razlikovao od onoga koji sam ja poznavala. Uništavanje i krađa. Ne samo klupa, već i celih igrališta, autobuskih stanica, stambenih blokova i samoposluga. U vreme mog detinjstva Krakov nije bio ničiji.

Mama i tata su izgleda zagrizli na priču o novom društvu. Iako se danas govori da su na prelomu sedamdesetih i osamdesetih komunisti bili samo prevaranti bez ideala, i ima tu nečega, jer tata nije bio glup i hteo je za nas najbolje.

Kada su po malom Louču, gde smo pre živeli, marširali tipovi sa razglasom i vrbovali ljude, on je vrlo pažljivo slušao šta obećavaju seljacima. Da li crvena radnička petokraka nudi samo lepe priče ili bi tu nama nešto kapnulo u džep, za kuću ili odeću. Zainteresovani da se prijave za narodni odbor, dolazak nikoga ni na šta ne obavezuje – gremelo je sa razglasa tako jako da su babe od znatiželje ispadale kroz prozore svojih jednospratnica.

Na okupljanjima odbora delilo se posluženje i tako je započelo redovno da se sastaje celo selo. Trajalo je tako nekoliko nedelja i ljudi su se već navikli da subotom pre podne idu na odbor gde je nešto pripremljeno za građane i nešto se priča. Pošto se ionako svuda pričalo, a na tim mestima uglavnom nije bilo besplatne kafe i jaja u aspiku.

Onda se tata uhvatio priče o tome kako je tamo okupljena grupa entuzijasta. Ljudi koji su na narodni odbor dolazili da razgovaraju o novom društvu. Mama se nije mnogo obazirala na te priče, ali tata je bio među onima koji su stvarno osetili polet. Sto posto su padale i ponude. Dobre škole, dobra radna mesta, bolji životni standard. Tata je bio i iskreno pun elana, i malo ga je mamio gradski stan, pa obećana plata, a malo je sve to bilo u inat Liboru. Libor, namćorasti stariji burazer koji je našeg tatu nazivao debilom bio je sâm prilično neprijatan čudak i od početka je ocrnjivao celu veliku akciju. Pritom nije znao ništa, nijednom nije otišao na subotnji odbor. Mislim da je tata hteo da mu pokaže koliko ovog puta nije u pravu. I kako je nepoverenje prema drugovima povremeno na mestu, ali da ovog puta nisu u pitanju kule u vazduhu kojima se Libor podsmeva. I sve dok nisu po-

stojale obavezne prijave, mnogi Loučani su odbor smatrali poželjnom zabavom. Nešto se dešavalo. Kod nas u Louču se inače nije dešavalo ništa.

Nismo ni slutili kako uopšte nismo jedini. Vrbovanja je u to vreme bilo u mnogim češkim rupama. U desetinama naselja cele Čehoslovačke. Prema tajnom zasedanju centralnog odbora iz 1973. godine, ko želi može da potraži u arhivima. Dokumenta su imala strogo tajni pečat, dokumenta o novim gradovima u netaknutim šumama republike, na livadama, gde se jure leptiri kupusari, gušteri, fazani i čehoslovački smukovi.

Tim povodom sastali su se drugovi iz svih prijateljskih država Varšavskog pakta i kao Indijanci što priljubljuju zasečene zglobove, potpisali ugovor hemijskim olovkama. Svi su bili za to, i drug Husak, koji je tada vodio Čehoslovačku, i još mnogi drugovi i ekonomisti, vodoprivrednici i doktori nauka. U dvoranama Praškog dvorca, gde su zasedali, bili su ugledni predstavnici šest zemalja i još jedne, a ona je bila Unija Sovjeta, ili, kako se tada govorilo, Savez republika burjatskih, kalmičkih, altajskih i drugih suverenih naroda pod nadzorom moskovskih Sovjeta. Sudeći po dokumentima, ova ideja nije bila direktiva Moskve, što nekoga može iznenaditi. Ideja golemih naseobina sa imenima prijateljskih gradova udruženih zemalja Varšavskog pakta stigla je odozdo. Kako se to danas kaže, demokratski, a u to vreme okvirno demokratski, jer Uniji Sovjeta niko nikad pre Baršunaste revolucije nije oduzeo vlast, ali sigurno da nije bio baš nož pod grlom. Tako proističe i iz potpisa na dokumentima gde se vide čvrsti potezi ruke koja ne podrhtava. Na predlog ujedinjenih gradova, tadašnje zasedanje Internacionale u Španskoj sali Praškog dvorca složno se održalo uz čaše mineralne vode, u atmosferi potpune trezvenosti. Moguće da je svoje odigrala i mrtva idejna sezona, a verovatno i poslednji donekle auten-

tični životni nerv komunizma, dok nije došao prelomni talas osamdeset devete, u koji se, još osamdeset osme, ni u sitne pare ne bi kladio niko ni od krakovskih podrivača.

Čehoslovačka je bila pogođena najvišom stopom nataliteta od kraja Drugog svetskog rata i nastala je potreba za novim pregrupisanjem. Pa onda i nešto kao *Prasilicon Valley*. Sigurno nije bio potreban novi Haviržov¹, potrebe naroda se menjaju i komunizam je hteo da bude fleksibilan, samo ta reč nije bila mnogo poznata, ukratko, htelo se udovoljiti zahtevima vremena. Odzvonilo je zlatnoj eri teške industrije a odzvonilo je i idealima, onim najčistijim. Ali zašto nekvalifikovani radnik ne bi mogao da ruča sa glavnim inženjerom, lekarom u fabrici i šefom odseka ne samo u zajedničkoj kantini, već i za istim stolom ispod zvučnika sa kojih dopiru ako ne marševi, a ono narodne pesme? Zašto da ne?

Si-licon-Val-ley na indijanskom jeziku plemena Hokama znači „više glava više zna“, a naš Krakov i s njim novi češki Drezden, Minsk, Harkov i Debrecin imali su zajedno pet glava, a to je već kao jedan pravi zmaj iz čeških bajki.

Novi gradovi bili su poslednji pokušaj pre definitivnog kraha. Eksperiment koji je odgovarao na ono što je tražilo vreme. Prebacivanje stanovnika iz neproduktivnih oblasti i zona prekomernog zagađenja, nužnost dostojanstvenog zapošljavanja nove generacije građevinskih inženjera, ali bilo je i ciljeva koji su mnogo lepše zvučali. Recimo, težnja za novim arhitektonskim dominantama predela, za sredinom povoljnom za vaspitanje i razvoj. Da li je možda Ostrava imala isključivo pravo na čuda novog vremena?

¹ Haviržov je najmlađi češki grad osnovan posle Drugog svetskog rata kao centar industrije mrkog uglja i satelitski grad Ostrave. Ljudima iz raznih krajeva Čehoslovačke dodeljeni su stanovi u novoizgrađenim naseljima dok su njihove stare kuće porušene radi urbanizacije. Danas u njemu živi više od 80.000 stanovnika. Prim. prev.

Još se negde u prvoj polovini sedamdeset pete čekalo da se rodi petnaestomilioniti građanin Čehoslovačke. Mogla je to lako biti Milada, moja sestra, možda je i bila, ali na televiziji su prikazivali nekog drugog. Mrvuljak iz Pardubica od nepune dve kile. Porodilja je dobila kolica „Libreta“, godišnju propusnicu za gradski bazen, a devojčica pet kila platnenih pelena.

Moja mama ništa, ni beba sestra ništa, iako se rodila istog dana. Ali dok se vest iz Louča, rupe u kojoj smo živeli, prenese do većeg centralnog grada, u Pragu već sazru i opadnu sve olovne trešnje.

Mi smo živeli nesvesni mnogo čega u čehoslovačkom svetu oko nas. I toga da su nas neki podrivači u Krakovu nazivali seljoberima. Mi smo u Louču imali psa u dvorištu, auto ga je pregazio par dana pre nego što smo se preselili, i žene su tu čerupale guske kad im se ćefne. Šveca i ja nismo, za to smo prerano otišle iz Louča. Šveca je upravo prohodala a meni nisu bile ni tri godine.

Ko zna kakve su boginje sudbine stajale mojoj šveci iznad krevca u nedalekoj opštinskoj bolnici. Gvozdеног krevetića sa ledenim rešetkama i kartonom Milada Komarkova, 3.25 kg, 50 cm. Te okrutnice joj sigurno nisu pevale narodne pesme. Inače ne bi narodu prigovarala još od ranog detinjstva. U njeno malo uvo su te babuskare nasiktale mrak. Tmurni oblaci u glavi moje sestre, to i sada kažem. Jednostavno nije umela da se snađe u okolnom svetu. Vrat joj je bio obmotan pupčanom vrpcom, navodno je čitav minut nakon rođenja bila potpuno bez vazduha. Rukicama i nožicama je mahala kao trčuljak prevrnut na leđa, tako je pamtim sa fotografija i iz svojih izmišljenih uspomena. Bila je mlađa samo nepune dve godine, ali vrlo brzo me je dostigla pa je bilo teško pogoditi koja je starija. Možda je imala takvu glavu zbog pupčane vrpce. Ceo život joj je taj minut bez vazduha falio da bi postala primerna građanka.

Kad je imala veliki stomak, mama više nije išla ni na narodni odbor subotom sa tatom, ali je ipak bila ljuta. Sve je završio bez nje. Tako i kasnije. Kada smo se već odomaćili u Krakovu i kada su tamne strane počele da izbijaju kroz one svetle, kao ružni cvetovi na stolnjaku ispod plastičnog prekrivača koji se koristio radi lakšeg održavanja, sutrašnji dani počinjali su da se kvare i pre nego što je izašlo njihovo sunce.

Na jedan od subotnjih mitinga došao je i inženjer, arhitekta čak iz Praga. Ljudima je pokazivao nacрте krakovske škole i obdaništa i bazena i parka i umetničke škole, svih stvari koje su se planirale, ali su ispale drugačije, možda drugačije i nego što je dotični drug zamišljao. Na kraju su drugovi, navodno, građane Louča privlačili i pretnjama. Neka oni dobro razmisle da li žele da stoje kao prepreka na putu mudrom planiranju koje dolazi iz centra, mali ljudi iz naseobine podno planina, po svoj prilici, nije ni trebalo dobro da razmisle, već samo da prestanu da prave probleme i brzo pristanu jer se temelji njihovih zgrada u blokovima već postavljaju, tamo će se živeti i tačka. Puno ljudi je u poslednjem trenutku počelo da vrda. Obećani raj im se nije baš dopadao, a bolje vrabac u ruci nego golub na grani. Louč je bio jedan pristojan vrabac.

Ali tata nije bio u grupi iznenadnih buntovnih protivnika i tako smo mi među prvima mogli da biramo gde ćemo živeti u Krakovu. Jezdili smo prstima po mapi budućeg grada, nismo to radile šveca i ja, bile smo mnogo male, već roditelji, tata uglavnom, dogovarali smo gde će da bude naš stan. Mami je bilo glavno da bude blizu jaslica i škole pa su nam tako dodelili blok osam, stan dva. U rubriku na spisku koji je visio u hodniku narodnog odbora u Louču tata je, da bi zavist obuzela građane koji su se ustezali, krasnopisom napisao *Komarek*.

Par meseci kasnije smo se preselili. Natovarena kola vukla su se u nizu preko celog Louča i malo ispred i malo iza table sa nazivom opštine. Ljudi su iz kuća izvlačili sanduke, kre-

dence i ormane sa posteljinom, tranzistore, mopede i escajge dok nisu došli nadležni ljudi i polovina tih stvari je morala da ostane u kućama. Biće svega u Krakovu, odzvanjao je hor nadležnih za selidbe. Oni znaju, šuškaloo se, i seljaci poslušaaše.

To nisu bile ni pedesete ni šezdesete i stric Libor nam se bestidno smejao pred svim vozačima koji će nas povesti ka sutrašnjici a koji su sada stajali kraj puta u grupi i pržili svoje pljuge. Pridružilo mu se nekoliko komšija. Banda zavidljivaca koja je, ne zbog nepoverenja u samu stvar, već iz puke lenjosti i straha od novog ostala u Louču i sada se tu klati s noge na nogu, svaki pojedinac u svome dvorištu, i njima je taman bio zgodan ovaj stričev smeh. Cerili su nam se iz sve snage. Nekoliko dežurnih likova mestašceta Louč, koje nikada nije bilo toliko veliko da dobije svoju poštu ili školu, a sada su tu ostali samo nesposobnjakovići i budući emigrant stric Libor koji je srcem uvek bio protiv režima i nikada nije bio fin prema tati, ismevao ga je. Ja sam mu ipak, kako su mi pričali, na rastanku mahala kao luda. Kao da mi je nešto tada nagoveštavalo da najslade se smeje...

U Krakovu. Louč je propao u zemlju, a onima koji nisu dobrovoljno otišli u nove gradove na kraju su dodelili mnogo gori smeštaj od našeg. Bukvalno je propao. U jame izrovane eksplozivom ili bagerima, u unutrašnjost zemlje kao u bajci.

Od sela u podnožju planine ostala je izbrazdana zemlja sa crnim lokvama, gde su tokom dugih leta mog krakovskog detinjstva i odrastanja brujale teške rudarske mašine i crni prljavi ljudi koji nisu poznavali naš kraj, izvlačili su odozdo sirovine koje je Čehoslovačka menjala za valutu.

Dodeljeni nam smeštaj, koji smo zapravo sami izabrali, stan dva u bloku osam, imao je jednu jedinu manu, bio je u prizemlju. Stanovi u prizemlju nisu baš dobri zbog lopova i zverala sa ulice, tata o tome prosto nije razmišljao. Mama mu

je zbog toga prigovarala odmah nakon što smo se uselili. Tata je obećao da će terasu, kako ljudi ovde rade, sâm zgraditi mrežom, ali pošto je u Krakovu od početka imao toliko posla, stalno je to odlagao i na kraju to nikad nije ni uradio. Na rolni mreže na našoj terasi postepeno se hvatala rđa, beskorisno je stajala i uvrstila se tako među ostale stvari u našoj kući koje su podsećale na ono što se nije desilo.

Iznenadjenja su počela onog trenutka kada nas je auto za selidbe izručio ispred zgrade sa svim našim stvarima. Krakov je bio samo još jedan od pet novih gradova koji su se podizali na teritoriji socijalističke republike, ali nama niko nije dao da biramo. Najgore je bilo to što krakovski stambeni blokovi još nisu bili do kraja montirani, nije još izgrađen ni bazen ni atletski stadion za mlade, a u jaslama se još ne greje iako je kraj oktobra, što je mama zbog švece najviše oplakala i htela je da se vratimo nazad u Louč. Tata se branio da on to nije znao, mama će mu na to da sigurno nije ni pitao, tata da takve stvari i nije, a mama kakve stvari pa mi smo ti koji su ovde na gradilištu i Miladu će voditi u ledaru od jaslaca a mene u vrtić u izgradnji i šta on ima da kaže na to. Ne znam šta je tata tada odgovorio. Ja sam gradila kuće od kocaka u susednoj sobi, šveca je kao i obično sedela i blenula, a tata, usta punih eksera za police, mislim da on nije ni zucnuo. A i šta da kaže? Da je siguran da će na kraju sve ispasti dobro? I da je narodni odbor subotom u Louču, kada su imali stolice poređane ukrug kao na času pevanja za predškolce, čoveku kao drugu prosto zapušavao usta? Da priča o omamljenosti kulturom električnih uređaja i svega što ih u Krakovu čeka?

Na kraju krajeva, u Krakovu je toga bilo tako puno da ni mami ne bi ni u snu palo na pamet da pita toliko brdo stvari, to garantujem.

Naš stan broj dva u bloku osam jeste bio go i prazan, tu je bila u pravu. Kada je u Louču preuranjeno birala name-

štaj iz fabričke ponude za nove police i kuhinju, oko nje je stajala grupa komšinica i sve su joj zavidele. One kojima je kasnije iz Krakova poslala razglednicu. Ostale su bez teksta. Razglednice sa vodoskocima i šetalištem oivičenim brezama, kao da se ne radi o radničkom gradu već o ruskoj banji za ženske bolesti. Mama ih je sigurno poslala sa grimasom na licu a tata se potpisao uz uzdah zbog velikog posla koji još predstoji.

Prvih nekoliko nedelja imali smo u stanu naš stari nameštaj koji su nam dovezli kamionom iz Louča, naše stare dečje krevete i mamine i tatine već dotrajale madrace, tek nešto više je i moglo da stane u kamion. Opremanje je trajalo mesecima. Ali koliko se sećam, kod kuće je već bilo skroz prijatno. Iako je sve bilo rasporeno i loše, jer se čekanje na obećani nameštaj otešlo i mama je već kidala živce pa smo se zadovoljili nameštajem iz porušenog doma za penzionere, koji su drugovi nezadovoljnim i sve nervoznijim nestrpljivcima odnekud dovezli u tri kamiona. Zaveses su bile isprane, vrata su se jedva držala, a svi ormani bili su jezivi noću jer su škripali. U našoj dečjoj sobi nije bilo baš ničeg dečjeg, sem što je i za nas dve bila majušna. Jedan orman i dva kreveta, njima se kasnije priključio jedan mali sto za pisanje domaćih zadataka, koje smo mi ionako uglavnom radile u kuhinji ili ih prepisivale neposredno pre časa.

Kada mi je tata rekao odakle je stigao nameštaj, nije mi se sviđalo što su na njemu spavali i jeli neki nepoznati stari ljudi. Mama se kasnije ljutila na tatu što nam je to uopšte govorio i to je tačno. Ali s druge strane, mi smo već navikle da dobijamo korišćene stvari. Dečja odeća se, recimo, nasleđivala u razgranatim lančanim nizovima po nepisanom ali tačnom redosledu. Mi smo na kraju uglavnom dobijali stvari od Hrubeša iznad nas, oni su imali Eriku i Tomaša, od nas su dalje nasleđivale i druge porodice iz zgrade, ali to se onda

već nosilo samo po kući, da bi na kraju žene time brisale pod i tako štedele na kupovini krpa.

Mama je rekla da je u Krakovu kao u Uzbekistanu. Da je videla na fotkama kako ljudi tamo pokušavaju da žive „po sovjetski“, ali im to baš i ne uspeva, a svi neuspeli gradovi izgledaju slično. Prašnjave ulice koje se pretvaraju u blato čim padne jača kiša, ljudi obučeni kao odrpanci, ovo je posebno teško primila mamina žica za žensku krojačicu. Uzbekistanske fotke je mami garant pokazala Vidličkova, kad smo se već malo odomaćili u Krakovu i kada je mama počela da upoznaje ljude. Jer ko bi joj drugi pokazao takve fotke koje se u „Stoplusjednički“² pritom sigurno nisu štampale na partijskom papiru.

U Krakovu je sve bilo krš. Gelenderi su se klimatali, voda je ulazila u kuće, jaslice u koje je mama vodila Miladu najpre nisu imale grejanje a onda ni WC, jer se zbog pretankih cevi zapušio odvod. Mnoge ljuljaške su bile polomljene, na zgradama su se pojavljivale tamne fleke od vlage, velike ploče ispred robne kuće su se klatile, lako bi ih skinula dva snažnija dečaka. Ali šta je tu je, postojala je i gomila dobrih strana. U Krakovu je uvek bilo štrokavog šiblja i smrdljivih čoškova koji su mogli da budu naša divljina, a isto tako i puno gradskih elemenata poput provlačilice u parku u obliku velike kugle ili zoološkog vrta koji su činili mrki medved, magarac i porred njega, na ograđenoj poljani, jelen koji trčkara, gde su se svake subote i nedelje gurali roditelji s decom. Moja šveca i ja smo jedno vreme najviše volele da idemo tamo. Šveca sve do samih kaveza sa životinjama, iako je to bilo zabranjeno, i svaki put bi donela ostatke starog hleba i svakoj životinjskoj vrsti bacala jednake delove preko mreže. Tatinim džepnim

² Veoma poznat magazin „100+1 zahranični zanimavost“ (sto i jedna zanimljivost iz sveta) koji izlazi od 1964. do danas. Prim. prev.

nožićem je seckala hleb na parčiće da svi dobiju jednako. To što je jelen mnogo manji od mrkog medveda je uopšte nije zanimalo. Kao ni to što je zabranjeno hraniti životinje. Nju je prilično bolelo uvo za zabrane. I tek kada se jednom krakovski jelen tako naduo od hleba koji su mu bacali posetioci, da mu nije bilo spasa i morali su da ga uspavaju, tada je ukapirala. Vrištala je zašto joj nisam rekla da im to škodi. Ali nisam ni ja znala. Samo sam videla da na tabli piše da se životinje ne smeju hraniti a ja upozorenja slušam.

Zbog tog malog jelena švecu je još dugo grizla savest i davala mi je da je privežem za njegov nekadašnji stub gde je morala da čeka da je oslobodim, ili je bila moj konj i trčale smo unaokolo vezane međusobno kanapom oko ruku. Meni su indijanske igre bile najomiljenije. One su bile pune istinitosti i junaštva, ali švecu nisu nikad interesovale ni približno koliko mene. Odlomci iz „Vinetua” koje sam znala napamet i htela sam da ih zajedno igramo, što je njoj bilo glupavo iako je lepo mogla da igra Ribanu a ja bih je oslobodila, i bizona sam igrala, kojeg obaram samo da bih ga njoj donela, ali ona je na putu kući gundala, pusti me na miru, i nije htela da se držimo za ruke.

Kada je padala kiša, u Sahari i na mestima gde su falile kocke kaldrme tekao je potok i celim putem do zoološkog vrta i do škole išlo se u čizmama kroz vodu. Bilo je onih koje je bilo baš briga i najnormalnije su išli u patikama, ali to su bili dečaci koji su hteli da budu frajeri ili se o njima niko nije brinuo. Nas je mama uvek podsećala da obujemo čizme kad je padala kiša. A o nekima se niko nije brinuo i niko ih na to nije podsećao. Bilo je takvih slučajeva. Oni su mogli da idu i u crvene napuštene zgrade u Krakovu II, čija se gradnja nije nikad završila i gde su živeli Cigani. Tokom našeg ranog de-tinjstva u tim zgradama je uvek bilo mračno i tamo se moglo

ići u istraživanje, mada nam je to bilo zabranjeno, ali neka deca su ipak tamo odlazila.

A odrasli su živeli u graditeljskoj vrevi, kranovođe su iz svojih kabina na krakatim nogama gledale namrštena radnička lica i žuljevite ruke koje su lančano dodavale cigle na uglovima budućih ulica. Muškarci sa kacigama sedeli su na nabacanim građevinskim blokovima i gutali sa papira kifle sa vlaškom salatom da bi se nakon par minuta opet bacili na posao. Svuda ih je bilo, mnogo njih u grupama sa jednim glavnim koji je povremeno dovodio velikaše u klasičnim odelima. Glavešine su dolazile u crnim automobilima, grmele i mlatarale rukama, a nakon njih su dolazili drugi. Da nadgledaju betoniranje šetališta koje je na razglednicama već odavno bilo završeno, da preseku crvenu vrpcu kada se u Krakovu otvorila prva robna kuća, jedna od retkih dovršenih stvari, na platou ispred nje svirala je muzika, odraslima su potpuno besplatno delili viršle a deci balone i roze šećernu vunu. Ali u celini je sve to bio javašluk i stvari nisu funkcionisale. To sam saznala od tate. Znam, recimo, da se telefon koji smo čežnjivo iščekivali već drugog dana raspao. Točić na kome su se okretali brojevi je prosto nakon par okretanja otpao kao da je maketa zalepljena belim lepkom. Od mame sam opet saznala za beskonačna čekanja u redu za mleko koje se ionako pokvarilo jer mu je rok trajanja na putu do Krakova odavno prošao. U samoposluzi se na konopcu tik pored samouslužnog aparata za kafu „Standard” uvek ljuljala knjiga utisaka i žalbi, ali ona nije imala nikakvu svrhu. Samo bi vam neko negde kasnije dobro očitao bukvicu i dobili biste etiketu podrivača.

Tata je kao instalater imao posla preko glave. Sa svojom ekipom brinuo se za nekoliko blokova i cimao se od jutra do mraka. Ono što je, kako su mu drugovi u Louču objasnili,

trebalo samo da održava u funkciji, zapravo je pomagao da se postavi iz temelja. Na to je bio sasvim primereno ponosan, iako dovući ljude ovamo a onda slegnuti ramenima, bilo stranački ili iz puke bespomoćnosti, nije bilo odgovorno od strane uprave, to je i on priznavao, i razne glasine o funkcionerima počele su uskoro da kruže Krakovom. Plan nije do kraja osmišljen baš kao ni plan za metro u čehoslovačkoj metropoli, u čiju je rupu, taman u to vreme, sve do kupole propala jedna manja crkva sa sve sveštenikom, ili ekspedicija sa Lajkom koja je u sovjetskom svemirskom modulu umrla od dehidracije i nedeljama potpuno isušena obletala zemlju. Toliko loše u Krakovu ipak nije bilo, osim ako čovek nije bio mrzovoljni podrivač. Nije bilo ljudskih gubitaka, živelo se već nekako i ljudi su se povremeno i od srca nasmejali. Recimo kada neko na ulici neočekivano sretne starog drugara iz internata, nakon čega je sledilo rukovanje i srdačan zagrljaj, pa onda neizbežno objašnjavanje gde ko živi, jer telefon u to vreme još uvek nije bio uveden u većini zgrada, niko nikoga nije poznavao i stare veze bile su dobrodošle.

Bilo je i porodica koje su stigle iz još udaljenijih krajeva nego mi. Često su to bili ljudi iz sličnih malih sela, navodno iz više od trideset mestašaca cele Čehoslovačke, kako je pisalo na glavnoj oglasnoj tabli koju je uprava postavila dok se ne sredi haos i kancelarije konačno ne počnu savesno da rade. Među njima je bilo i građana koji čak nisu ni pričali po naški. Mrmljekali su, jedan kao Poljak, drugi kao da je iz Mađarske ili Ukrajine, a ponekad i ciganski. I njih su sve namamili u Krakov, verovatno na leba bez motike. Ukratko, bio je to šljam. Gulaš hanackih, potkrušnogorskih, moravskih sve u svemu, podtatranskih i ostalih drugova sa nezatnom većinom uzdržanih Čeha i ružnom manjinom Cigana. Proleter i svih naroda trebalo je i treba da se ujedinjuju, i tako je i bilo. Za sastanke kućnih saveta i odbora preduzeća, i onako ljudski uz pola

litre piva, kafana je bila otvorena čim smo stigli u Krakov i od početka je u nju dolazilo i puno podrivača.

Bili iz srednje Češke, južne Moravske ili Slovačke, podrivači, ljudi nadržani na socijalističko uređenje, odmah su se prepoznavali i od početka su zajedno vozili svoju priču. Podrivači su i čeprkali tamo gde nemaju šta da traže, gurali su svoj nos u ono što ih se uopšte ne tiče, u živote komšija i ljudi koji su ih okruživali, ali nama, običnim ljudima, gledali su kroz prste. Prošlo je dosta vremena pre nego što smo skapirali da su ih u Krakov poslali na prevaspitanje i da svaki od njih među nama ima svoga nadležnog komesara. Išlo je to s njima tako neko vreme, gomile radnika su podnošljivo proređivale njihove redove. Ali polako ih je pristizalo sve više. Kako je slabio stisak socijalističkog režima, organima Javne bezbednosti je, umesto da prevaspitaju prestupnike na licu mesta, bilo jednostavnije da ih šibnu nama u novu Ostravu. Tako je Krakov jedan drug nazvao prilikom otvaranja robne kuće. Samo što mi nemamo rudnike mrkog uglja već fabrike koje ni u čemu ne zaostaju za najboljim fabrikama u istočnoj Nemačkoj. Tačnije, imaćemo ih. Valjda. Stvar je u tome da su drugovi vizionari i ponekad im je jezik brži od pameti. Podrugljivi vicevi na njihov račun pričali su se, naravno, i među običnim ljudima. Odvratnu bradavicu i smešnu frizuru može imati i čovek kojeg jedan voli, drugi podnosi a trećega baš briga. Kružile su glupave fore i o grudima naše učiteljice koja je u stvari bila mnogo bolja od drugih i najsimpatičnija u celoj školi.

U Krakovu je sve opstajalo na rečima. Bar za mene. Rečenice koje su kucale kao moćno i pomalo loše, ali dobronamerno srce koje najbolje zna šta je za koga najbolje. Neka je večna slava svemu mogućem što nikada nećemo zaboraviti, neka pobede narod, snaga i pravda. To me je opijalo, a koga nije, bio je sumnjiv.